

HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU **CONCERT DIN MUZICA DE BACH**

Începuturile literare ale Hortensiei Papadat-Bengescu situate sub semnul colaborării la revista “Viața românească”, se caracterizează printr-o proză de fină analiză a celor mai subtile reacții ale sufletului feminin. Scrieri precum Ape adânci, Femeia în fața oglinzii sunt realizate predominant dintr-o perspectivă subiectivă care se apropie de o minuțioasă notare a senzațiilor. Participarea scriitoarei la ședințele cenaclului “Sburătorul”, căruia îi și dedică de altfel primele ei romane, îi influențează modalitatea de expresie literară, îndrumând-o spre extinderea câmpului de observație.

Investigația psihologică și fiziologică se adâncește în romanele Fecioarele despletite, Concert din muzică de Bach, Drumul ascuns, Rădăcini și se întrește cu o incisivă prezentare a mediului social. Criticul “Sburătorului”, E. Lovinescu, vedea în opera Hortensiei Papadat-Bengescu o ilustrare a evoluției necesare de la subiectiv la obiectiv în cadrul prozei românești.

Opera scriitoarei ilustrează și un alt principiu lovinescian, acela al inspirației citadine. Marele oraș este mediul în care evoluează cu naturalețe personajele Hortensiei Papadat-Bengescu. “Cetatea vie”, cum numește Bucureștii Mini, personajul romanului Fecioarele despletite, nu mai reprezintă, ca pentru literatura de inspirație sămănătoristă a începutului de secol, un loc al pierzaniei, al tuturor viciilor, ci un cadru de viață.

Romanele Fecioarele despletite, Concert din muzică de Bach, Drumul ascuns și Rădăcini, alcătuiesc ciclul Hallipilor numit astfel după familia ai cărei reprezentanți se află în centrul acțiunii care cuprinde și alte familii legate prin rudenie, prietenie sau interese precum Rim, Drăgănescu sau Maxențiu.

Deși inițial nu au fost proiectate ca un ciclu, cele patru romane au fost realizate unitar, formând ceea ce se numește “o cronică de familie” (a doua din literatura română după “Romanul Comăneștenilor” de D. Zamfirescu), comparabilă cu celelalte cronici scrise de Emile Zola (“Les Rougon Maquart”), Galsworthy (Forsyte-Saga), Roger Martin du Gard (Les Thibault) H. Papadat-Bengescu folosește, ca și aceștia, formula romanească tipică: mai multe romane ce pot avea existență de sine-stătătoare, în care câteva generații ale unei familii sunt proiectate pe un cadru social-istoric,

luminându-se succesiv diferitele grupuri, preluând și urmărind evoluția unor personaje. Originalitatea autoarei române constă în importanța acordată laturii psihologice, folosind modalități artistice specifice și înscriindu-se astfel în preocupări europene moderne, contemporane ei.

Din punct de vedere social, personajele romanelor din ciclul Hallipa sunt în majoritate îmbogățiți de dată recentă care își pun întreaga energie nu în slujba dobândirii de avere, subiecte balzaciene, ci în serviciul parvenirii în ierarhia socială, pentru a li se uita originea umilă și a pătrunde în societatea înaltă. Acest snobism, comparabil cu cel al personajelor lui Marcel Proust, este evident în cazul unor personaje ca Ada Razu și Coca-Aimée .

Viziunea lipsită de iluzii, adesea grotească, a acestei lumi pe care o oferă romanele Hortensiei Papadat-Bengescu se sprijină pe modalități narative moderne ce adâncesc perspectiva. Astfel prezentarea evenimentelor și a personajelor de către narator alternează cu introspecția (analiza psihologică întreprinsă de către personajul însuși) și cu diferitele puncte de vedere asupra aceleiași situații. Apar și personaje-reflectorii, Mini și Nory, din perspectiva cărora sunt prezentate o mare parte din evenimente și personaje, cititorul află despre situația din familia Rim sau despre cauza suferinței Lenorei, de exemplu, pe măsură ce Mini și Nory iau ele însele cunoștință de aceste lucruri.

Nu vom întâlni acțiuni propriu-zise în romanele H. P. Bengescu ci mai mult colportarea noutăților mondene, comentarii, analize.

Tipurile clasice reprezentând generalitatea sunt înlocuite în bună parte prin “cazuri”, excepții la limita anormalității.

Boala ocupă programatic un loc important în opera scriitoarei. Ea are un înțeles propriu dar și figurat: o clasă în declin, prea repede epuizată, minată din interior de propria-i ereditate socială și biologică. Grupurile luminate succesiv în roman se destramă: mariajul frumoasei Lenora cu Doru Hallipa, logodna fetei ei, Elena, cu prințul Maxențiu (Fecioarele despletite), apoi cele trei triumfuri familiale din “Concert de muzică de Bach”, ca și cel din “Drumul ascuns” (Lenora - Walter - Coca Aimée), Germanii destrucției (bastardele Sia și Mika - Lé, boemul Lică Trubadurul) aparțin unui trecut pe care toți îl vor uita. De altfel, aproape fiecare personaj are un secret infamant și este ridicol în efortul de a păstra aparențele de moralitate și rafinament. Sunt niște însingurați care sub mască ascund “drumuri ascunse” unitatea familiei fiind dată de convențiile mondene, - “murdăriile lustruite” - cum le numește George Călinescu.

Snobismul, reflex al parvenirii, presupune mimarea până la exces a rafinamentului nobiliar. Elena, de exemplu, își organizează timpul: “O zi pe săptămână pentru audiții muzicale. O seară pentru dineuri obligatorii. Una

pentru mesele obligatorii. Una pentru mesele de familie și o altă zi pentru a răspunde obligațiilor din afară”. Ada, burgheză bogată, cumpără un titlu nobiliar (prin căsătoria cu prințul Maxențiu) și are alte preocupări: hipodrom, profesor de echitație acasă, dans, sport, plimbări la șosea. Muzica este considerată culmea a rafinamentului. Concertul organizat în salonul Elenei cu participarea excepțională a muzicianului Marcian este un simbol al alianței moderne și pretext românesc.

Muzica este nu numai un pretext românesc dar și modalitate de structurare a materialului epic atât la nivelul secvențelor mari cât și la nivelul microsecvențelor. Viziunea românească de ansamblu, are aspect muzical: o orchestrație complexă cu reluarea motivelor, cadrilul cuplurilor, redistribuirea în perechi. Chiar și stilul prezentării personajelor are o tonalitate specifică, sugestivă: grotească pentru Rim, rece pentru Elena, năvalnică pentru Leonora etc.

Și frazele sunt muzicale sau nu în funcție de ceea ce exprimă: epitete dublate, dezvoltări mai ample contrapunctate de enunțuri simple și scurte, reluări, sufixe adjectivale cu sugestie onomatopeică.

În locul construcției epice dense, rotunde (în genul lui Rebreanu) H. P. Bengescu folosește tehnica montajului discontinuu, o orchestrare a monologurilor interioare într-o paradă de travestiri morale ale personajelor, cu mișcare epică minimă.

Concert din muzică de Bach, unul dintre cele mai realizate din ciclu și din întreaga creație a autoarei, urmărește alternativ mai multe destine: în familia Rim pătrunde, ca un element dizolvant, Sia, fiica naturală a doctorei Lina Rim cu boemul Lică Trubadurul (porecelele au un rol important în roman).

Aventura doctorului Rim și apoi a gemenilor Hallipa cu Sia se sfârșește cu moartea acesteia din urmă. Sunt urmărite în același timp eforturile de a parveni ale Adei Razu, numită “făinăreașă”, întrucât tatăl ei se îmbogățise din negoțul cu făină. Căsătorită cu muribundul prinț Maxențiu pentru titlul lui și cucerită de farmecul lui Lică Trubadurul, Ada îl va aduce pe acesta în casă sub pretextul de a se ocupa de cai, în fond pentru a-l înlocui pe Maxențiu după moartea acestuia într-un sanatoriu din Elveția. În sfârșit, în roman sunt descrise pregătirile făcute de Elena Drăgănescu pentru Concertul din muzică de Bach organizat în salonul său, precum și începutul iubirii dintre ea și muzicianul Victor Marcian. Acest concert constituie punctul culminant al romanului. Pentru snobii din carte, audierea concertului nu reprezintă un eveniment muzical, ci unul monden, deoarece salonul Elenei Drăgănescu se bucură printre ei de o bună reputație. Amânat de mai

multe ori, concertul este precedat de înmormântarea Siei, la care participă toate personajele romanului, fiecare fiind preocupat de problemele sale.

În primele 9 capitole ale romanului, Elena este o prezență indirectă, dar dominatoare prin insistența și interesul cu care numele ei revine în gândurile și conversația lui Mini, Nory și ale “bunei Lina”. “Are fața calmă cu părul negru dat în sus”, stăpâna casei are o frumusețe mai accentuată ca și caracterul, este protocolară și rigidă în felul ei. Elena Drăgănescu e prin natură și educație o aristocrată cu gusturi fine marcate de snobism, o ființă distinsă și rece, convențională și autoritară nu numai în relațiile cu prietenii și cunoscuții, ci și față de unii membri ai familiei. Caracter perfect echilibrat, de o corectitudine minuțioasă, figură corneliană, roasă de secrete ambiții și afișate ambiții artistice, Elena pare multă vreme un personaj linear, imperturbabil, cu o sensibilitate monovalentă, aservită unei singure pasiuni, muzica. Dragostea ei discretă și nestăpânită pentru pianistul Victor Marcian, deși nemotivată în ordinea caracterului, nu trebuie să surprindă, pentru că tot muzica e aceea care înlesnește această apropiere. În sufletul tulburat al acestei femei glaciale, dragostea și muzica se confundă, se intercondiționează. Sub impulsul fascinației pe care o simte față de Marcian, omul și artistul, întreaga ființă a Elenei se modifică fundamental.